

стро-Угарска је ултимативно затражила да се оне повуку. Тиме су пропали ови изгледи да Црна Гора добије Скадар.

Истина, Црногорци су под посебним условима запосјели Скадар 23. априла 1913. године. Али тиме се ствар није измијенила — Аустро-Угарска је остала досљедна својим захтјевима и тражила је да се он одмах испразни; у противном, војна акција Аустро-Угарске на Црну Гору постала би неминуовна. Истовремено са тим проносили су се гласови о договору Аустро-Угарске и Италије о подјели албанске територије између ове двије силе. Таква могућност озбиљно је забринула силе Тројног споразума, па су и оне почеле да врше енергичан притисак на Црну Гору да Скадар напусти. Упркос крајње критичној ситуацији, на Цетињу су и даље били упорни. До попуштања је дошло тек у моменту када је војна акција Аустро-Угарске на Црну Гору постала питање часа. Доведен у такву ситуацију, краљ Никола је 5. маја 1913. године обавијестио Едварда Греја да судбину Скадра предаје „у руке великих сила“. Тиме је скадарска криза била завршена, а Аустро-Угарској је избијен изговор за покретање војних акција. У Бечу су имали разлога да буду задовољни, изузев војничке партије која није могла прежалити што је

пропуштена још једна прилика за обрачун са Србијом и Црном Гором.

Др Војводић је у своме раду покљонио одређену пажњу и албанском националном покрету. У вријеме скадарске кризе тај је покрет био тек у развоју, недовољно изграђен и без чвршће програмске оријентације, што је давало довољно простора како претензијама сусједних балканских држава на албанску територију тако и интервенцијама европских сила.

Посљедице скадарске кризе такође су нашле одговарајуће мјесто у Војводићевој монографији. Силама Тројног споразума било је јасно да слична будућа криза може значити само рат са силама Тројног савеза. Зато су настојале да се међусобно што чвршће повежу и да ојачају своје војне потенцијале за предстојећи обрачун, који није био далеко.

Аутор је зналачки пратио и логички разматрао узроке, поводе, ток догађаја и развој проблема са свим њиховим посљедицама и узajамним везама. Намјера да се што јаче уоквири и истакне дипломатска страна скадарског питања досљедно је остварена.

Гледано у цјелини, књига др Михаила Војводића о скадарској кризи представља вриједан прилог нашој историографији.

Павле Милошевић

Гојко Миљанић, НИКШИЋКИ НОП ОДРЕД, Војноиздавачки завод, Београд 1970.

У издању Војноиздавачког завода у Београду недавно је изашла монографија Гојка Миљанића *Никшићки НОП одред*. Поред Дурмиторског НОП одреда, о коме су са ширим освртом на опште политичке и друге прилике на његовом подручју, објавили своје монографије два аутора (Перо Крстајић и Обрад Цицмил), ово је други од шест познатих црногорских НОП одреда који је монографски обрађен. Утолико више је Миљанићева књига поздрављена од наше културне јавности.

Партизански одреди у Црној Гори представљају интересантне теме за историчаре. Сваки од њих представљао је не само одређену војну јединицу, која је у првој фази развоја Народноослободилачког покрета бројила најмање три па до десет и више батаљона, већ посредно и одређену територију која је у принципу чинила оперативно подручје одреда. Према томе монографија о партизанском одреду значи не само студију о одређеној јединици Народноослободилачке војске, већ и казивање о историји

једнога краја у току НОР-а тј. о матичној територији одреда, што такву публикацију чини сложенијом, али и занимљивијом и значајнијом.

Никшићки НОП одред захватао је територију бившег никшићког среза и западни дио Боке Которске. У вријеме његовог највећег успона, крајем зиме и почетком прољећа 1942. године, Одред је бројио око 500 бораца. У то вријеме око 1300 његових бораца ратовало је у Херцеговини, Санџаку и на територији Комског и Ловћенског НОП одреда, помажући тамошњим партизанским јединицама у јачању народноослободилачког покрета у тим крајевима. Поред Дурмиторског НОП одреда, он је једини партизански одред у Црној Гори који је у толико великом броју ангажовао своје снаге на територијама других одреда. Нарочито значајном сматрана је помоћ коју је Никшићки НОП одред пружио партизанима у сусједној Херцеговини.

Средином и у другој половини прољећа 1942. године Никшићки НОП одред долази у средиште збивања: његова територија и дио територије Дурмиторског НОП одреда постају једина слободна територија у Црној Гори и још више од тога — централна слободна територија у Југославији око Врховног штаба и Централног комитета КПЈ. Стицај околности је хтио да Никшићки НОП одред преузме улогу која је далеко превазилазила оквире партизанског одреда у уобичајеним условима. Жестоке дефанзивне, а с времена на вријеме, и офанзивне борбе, старање око смјештаја и исхране више хиљада бораца са своје и других територија, брига око великог броја рањеника, организација евакуације болница, великог збјега народа и друго били су у жижи задатака Никшићког НОП одреда у то вријеме.

Послије тога долази до повлачења партизанских снага за Босну. Никшићки НОП одред, као и остали у Црној Гори, престаје да постоји. Након скоро једногодишњег периода, испуњеног страхом

дом окупатора и квислинга, јединице Народноослободилачке војске долазе поново у Црну Гору и Никшићки НОП одред опет се формира. Непуна два мјесеца касније морао је поново бити укинут, да би септембра 1943. године и по трећи пут био формиран и овом приликом опстао као војна јединица све до краја рата тј. до коначног ослобођења Црне Горе.

Гојко Миљанић је имао задатак да све те фазе развоја народноослободилачког покрета на територији Никшићког НОП одреда као и фазе развоја самог Одреда као војне формације и друге промјене и догађаје од значаја за историју никшићког краја у периоду НОР-а пажљиво региструје и анализира у својој књизи и он је то углавном добро урадио. Његова књига подијелена је на уводни дио и седам поглавља. То су: *Стање послје окупације и припреме за оружану устанак; Почетак оружаног устанка и борбе од јула до октобра 1941; Формирање батаљона и штаба Одреда и акције до краја 1941; Блокада Никшића; Период од формирања ударних батаљона до расформирања одреда (март — јуни 1942); Војно-политичке прилике и периоду четничке владавине и Од капитулације Италије до ослобођења*. Природно највећи простор у књизи посвећен је периоду од устанка 1941. до средине 1942. године, јер је тада Одред био главни фактор народноослободилачког покрета на датој територији. У 1943. и 1944. години Одред је имао углавном улогу мобилизатора новог људства и припреме тог људства за одлазак у бригаде, док је одлучујућа улога у догађајима у то вријеме припадала регуларним јединицама Народноослободилачке војске.

И поред квалитета које књига Миљанића има, не можемо да не примијетимо да је штета што она није још и боље припремљена за штампу.

Нарочито је упадљиве издавачева недоследност у припремању ове књиге, поготово у погледу редакторске и лекторске интервенције. Не умањујући одговорност ау-

тора за недостатке књиге, сигурно је да би они били знатно мањи да су издавач и његове службе обавиле ваљано свој дио посла. Бар неки грубљи недостаци, који се крећу од слабости у стилу и језику, па преко понављања, мјестимичног паролашења, недовољно израженог критеријума у распоређивању материјала до контрадикторности у неким тврдњама, били би отклоњени или умањени. Ипак, аутору замјерамо у највећој мјери за недовољну испраженост, нарочито архивске грађе, недовољну критичност према изворима, доста честе контроверзне констатације, недоказаност многих тврдњи и дјелова текста изворима, грешке у именима и називима мјеста и јединица, недовољно стручно навође-

ње научног апарата и друге недостатке.

Но, и поред тога, књига Миљанића је запажен прилог историји народноослободилачког покрета у Црној Гори, посебно подручја Никшићког НОП одреда. Она је почетни рад на дату тему и сигурно ће бити од велике користи свим истраживачима и писцима на темама рата и револуције у Црној Гори. Миљанић заслужује признање и због тога што се, макар је историчар по школи, не бави професионално научним радом. Његова активност на пољу научног рада из области наше новије историје запажена је и по још неким другим радовима.

Ђуро Вујовић

Др Милан Борковић. СКОЈ И ОМЛАДИНСКИ ПОКРЕТ У СРБИЈИ 1941—1945. године, „Рад“, Београд 1970, стр. 481

Ова студија (уједно и докторска дисертација) Милана Борковића недавно је изашла из штампе у издању Института за историју радничког покрета Србије и издавачког предузећа „Рад“.

Осјовни текст рада дат је у три главе: *Активно учешће СКОЈ-а у устанку и народноослободилачком покрету у Србији 1941. године* (страна 33—140), *Тешки услови рада организација КПЈ и СКОЈ-а у Србији у периоду снажне реакције окупаторско-квислинчких снага 1942—1943. године* (страна 141—272) и *СКОЈ у Србији у периоду борбе за коначно ослобођење земље* (страна 273—395).

У првој глави аутор износи организационо стање Скоја у ужој Србији, активност Скоја и напредне омладине у припремама за устанак, њихово учешће у партизанским одредима, акције и саботаже младине у градовима, противурјере окупаторских власти, рад на стварању *Српског народноослободилачког омладинског савеза*, активност омладине на ослобођеној територији и рад Скоја на подручју Косова.

У другој глави говори се о политичким и економским прилика-

ма после повлачења главнине партизанских снага из западне Србије, о провалама у организацијама КПЈ и Скоја и репресалијама непријатеља и о настојању Недића, Љотића и Драже Михаиловића да остваре јачи утицај на омладину и формирају своје омладинске организације. Даље се говори о прилагођавању организација Скоја новим условима илегалног рада, акцијама и саботажама родољубиве омладине током 1942. године, о јачању НОП-а у Србији, масовљењу организација Скоја и појачаном раду са омладином током 1943. године, о учешћу омладине у партизанским одредима и бригадама и о напорима Скоја на стварању јединства омладине на Косову.

У трећој глави говори се о јачању јединства омладине у завршној фази ослободилачког рата, о масовном учешћу омладине и Скоја у јединицама Народнослободилачке војске и њиховој борби за коначно ослобођење, о Првом конгресу УСАО Србије, учешћу омладине у обнови и изградњи порушене привреде и о раду Скоја и омладине на Косову. У овој глави приказана је активност равнороске омладине током 1944. године и